

НАУКА ПРО ХРИСТИЯНСЬКІ ЧЕСНОТИ ІВАНА СКВОРЦОВА

Скворцов І. М. Сочинения: В 2-х т. / Иван Михайлович Скворцов / Ред. Мозговая Н. Г., Волков А. Г., авт. вступ. ст. Кравченко Ю. В. — Киев: НПУ им. М. П. Драгоманова; Мелитополь: МГПУ им. Б. Хмельницького, 2014. — Т. 1. — 338 с. — (Серия «Антология украинской мысли»).

Особливим джерелом зародження, становлення й розвитку української філософської думки є двотисячолітня традиція православного християнства. Давньоруські книжники, гуманісти й полемісти доби Відродження, плеяда професорів і вихованців Києво-Могилянської академії, поети-романтики, тисячі відомих діячів української культури немислимі без звернення до Старого і Нового Заповітів Святого Письма та певного сприйняття й тлумачення творів Отців Церкви. Тому можна тільки вітати перевидання праць трудівника на філософській, богословській та освітянській ниві, яким був у ХІХ столітті Іван Михайлович Скворцов (1795–1863) – випускник, а згодом професор Київської духовної академії, протоіерей всесвітньовідомого Софійського собору в Києві. Твори, зібрані в першому з двох запланованих томів, розкривають практично весь спектр поглядів і граней духовного світу їх автора. Як пише у вступній статті випускниця філософського факультету нашого Шевченківського університету Юлія Кравченко, «філософ-академіст мислив категоріями та поняттями, які споконвіку цікавили давньоруських любомудрів, – проблемами свободи, добра і зла, сутності людини» (с. 32).

Першою роботою І. Скворцова, вміщеною у виданні, є стаття «Християнське вживання філософії, або Філософія св. Григорія Ниського», присвячена викладу теологічних, космологічних і антропологічних поглядів відомого Каппадокійського Отця Церкви. Невелика, але надзвичайно змістовна розвідка покликана вкотре спростувати стереотип про «темні віки» і «мракобісся» як банальні визначення середньовічної і загалом християнської думки, адже Отці «досить добре знайомі з філософією, користувалися нею для блага християнства, – були не менше філософами, ніж богословами» (с. 33).

Логічним продовженням цього твору є інша стаття – «Про філософію Плотіна». Погляди знаменитого неоплатоніка не лише докладно проаналізовані, а й оцінені за висновками, що неминуче випливають з них. Київський мислитель, для якого людина – образ і подоба Божі, наголошує на неприйнятності філософської системи знаного олександрійця. Адже, за цілком детермінованими процесами еманациї і теургії, про які говорить Плотін, «чи може бути добродетель там, де нема свободи, а свобода

там, де все з іншого впливає з необхідністю і з цією необхідністю має повернутися знову до свого початку?» (с. 63–64). Як бачимо, ці питання є риторичними.

У праці «Критичний огляд вчення стародавніх про істинне благо людини» І. Скворцов проаналізував учення епікурейців, стоїків і скептиків, які «можна вважати голосом усієї язичницької мудрості». Незважаючи на те, що ці елліністичні школи визначили щастя як головну філософську проблему й запропонували свої шляхи його досягнення, «ніде, здається, так не видно слабкість та безплідність природної мудрості, як там, де мудрість земна хоче брати в руки стерно життя людського й вести його до цілковитого щастя» (с. 65).

Думка про неспроможність людини, яка перебуває в стані гріха, самій, без благодатної допомоги Спасителя перемогти зло, розвивається мислителем у глибокій праці, яка стала справжньою пророчою засторогою від раціоналізації християнства, перетворення його на систему моральних настанов і не більше. Йдеться про «Критичний огляд Кантової релігії в межах одного розуму». Твір І. Скворцова структурований за аналогією до тексту першого німецького класика: чотири частини й додаток. Але київський академіст зауважує: «досвід Філософа (Канта – М. Р.) показав, що такий погляд на Релігію настільки ж недостатній, ненадійний, як і всяка система Філософська, – винахід людський, завжди неповний, завжди недосконалий» (с. 87). Крім того, «Релігія має переважно стосунок до Бога, а моральність, як така, стосується лише нашого блага, веде до егоїзму. У Канта вище за все добродетель, і причому добродетель людська, людям (або краще Кантові) угодна, а не Богові» (с. 118).

Інша праця з етики – «Нотатки з моральної філософії» – засвідчує конструктивне використання її автором одного з найприкметніших здобутків західноєвропейської схоластики: маємо чітке, послідовне, з урахуванням усіх важливих подробиць розгортання й завершення думки. Щоб уникнути етичного формалізму, що неминуче веде до заперечення Бога (які показові приклади цього невдовзі дали Фішер, Маркс, Ніцше, Фрейд!), «коли йдеться про добродетель людську, то її не слід позбавляти всякої спонуки в почутті або серці. Недостатньо для людини мати одну повагу

до закону або самого Законодавця верховного, а треба, щоб ця повага була поєднана з любов'ю» (с. 136). І, нарешті, «кожен, хто розуміє себе і своє призначення в світі моральному, усвідомлює і свої стосунки з Богом як Творцем, Промислителем усього й верховним Правителем істот розумних. Це усвідомлення приводить нас до (курсив І. Скворцова. – М. Р.) *релігії*, або пізнання і шанування Бога» (с. 180). Тут же висловлене, напевно, життєве кредо І. Скворцова й настанова всім, хто читає його твори. Йдеться про обов'язки освіченого прошарку суспільства: «вчення своє підтверджувати життям, без чого він не досягне своєї мети, не заслужить любові й поваги інших» (с. 180).

Ось слова одного з листів (XL) філософа до ректора Київської духовної академії, архієпископа Херсонського Інокентія (Борисова), 1997 року прославленого в лику святих: «признаюся, не хотілося мені приймати золотих подарунків; але що робити з людьми, яких не можна вгамувати в благодійності? Довелося взяти й подякувати...» (с. 286).

Завершити цей невеликий огляд першого тому творів Івана Скворцова хочеться записом у його Щоденнику за 24 січня 1859 року: «не можна всім бути вченими, багатими і вельможними, але всім можна і треба усвідомлювати свою людську гідність» (с. 207).

канд. філос. наук, професор, завідувач кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Мирослав Русин

doi:10.7905/vers.v0i4.1034